

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 5. С.33. URL: <https://bit.ly/3LCZ95d> (дата звернення – 24.02.2023).
4. Стаття 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу. *Кодекс України про адміністративні правопорушення*. Протокол UA. URL: <https://bit.ly/3VBrKnM> (дата звернення – 24.02.2023).
5. Хараджи М., Пархомович В. Особливості шкільного булінгу в підлітковому середовищі. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Психологія, Медицина»*. 2022. № 11 (16). С. 348–355. URL: <https://bit.ly/42bWoih> (дата звернення – 24.02.2023).

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ФІЛОГЕНЕЗУ КЛАСУ ПЛАЗУНИ (*REPTILIA*)

Когут В.І., Шевчик Л.О.

Сучасні уявлення про філогенез плазунів зазнали стрімкого розвитку. Сама ж проблема знаходить все більше прихильників серед провідних науковців світу: Лосос Дж., Арнольд Е., Бертон Дж., Авайс Дж., Дево Б., Дюпре А., Бур Р., Коггер Г, та України: Щербак Н., Щербань М., Соболенко Л., Загороднюк І. Не викликає сумніву той факт, що подальше вивчення проблеми дозволить знайти відповіді на більшість запитань щодо еволюції тваринного світу і, перш за все, – класу Плазуни (*Reptilia*). У той же час, як свідчить аналіз доступних літературних джерел, тема щодо вивчення різноманіття та філогенезу класу Плазуни залишається недостатньо вивченою з палеонтологічної точки зору, а саме – вивчення філогенезу, що обумовлює актуальність обраної нами теми дослідження [3]. Не дивлячись на тривалий історичний розвиток класу (початок якого датується верхнім карбоном 280-300 млн. р. тому), на думку Зіненко А. (2006) на сьогодні клас залишається важливим індикатором стану довкілля і є перспективним об'єктом філогенетичних досліджень [4].

Починаючи ХХ ст., проблема походження класу Плазуни вивчалася доволі активно. Так, Браунер О. (1907) вивчав походження та видове представлення ящірок. Філогенетичні зв'язки ящірки лучної (*Darevskia praticola*) входили у сферу наукових інтересів Андреева І. (1953). Нікітенко М. (1959) досліджував морфо-анатомічні особливості полоза ескулапового (*Zamenis longissimus*) у порівнянні з більш древніми видами. Подібні дослідження Н. Щербака (1980), М. Щербаня (1988), В. Мартинова (2006), І. Скільського (2007), Т. Гринчишина (2008) стали базовими

на наступні 50 років. Л. Боркін (1997) досліджував філогенез живородних ящірок. Т. Г. Андрющенко (2003), провівши аналіз знахідок древніх Плазунів Хотинської височини, започаткувала метод картографування можливих знахідок. І. Скільський (2007) систематизував наявну інформацію щодо класифікації рептилій, занесених у Червону книгу України (1994) [5].

Усі наукові доробки вище згаданих вчених були використані для узагальненого аналізу філогенетичного дерева Плазунів в цілому, що в подальшому змогли окреслити у своїх працях Скільський І. та Смірнова Н. (2011). Походження плазунів у праці «Герпетологія» детально описує С. Мякушко (2022) [5].

У праці М. С. Лі (2013) «Походження черепах» було детально описано філогенез вимерлої гігантської морської черепахи виду архелон (*Archelon ischyros*). Результати вивчення представників ряду еозухії (*Eosuchia*) підкласу Лепідозаври знаходимо у праці науковців Кембриджського університету Авайса Дж. С. та ін. (2006) «Еволюційні шляхи в природі: філогенетичний підхід».

Якщо розміри перших прадавніх плазунів, були невеликими, то в процесі еволюції вони зростали, а морфологічна й анатомічна будова вдосконалювалась [2].

Мартинів В. В. (2006) у праці «Основи палеонтології», вихід плазунів на суходіл пов'язує з виникненням сприятливих умов середовища існування та живлення. Щодо достовірності визначення котилозаврів (*Cotylosauria*), як перших і єдиних прямих предків сучасних плазунів, у наукових колах ще й досі точаться гарячі дискусії [1].

Теоретичні засади філогенетичного розвитку плазунів за історичний період цікавили багатьох вчених. Зокрема британський природознавець, зоолог й пропагандист дарвінізму Томас Г.Г. (1860) назвав клас Плазунів «ящероподібними» та вперше висунув гіпотезу про походження птахів від них. А вже в 1863 р., класифікуючи хребетних тварин, він виділив групи завроїдів, ссавців, іхтіюїдів. Проте, через відсутність між 3-ма групами перехідних форм, а також через незначну подібність філогенетичних ознак, ця систематика була ще недосконалою.

Більш детально еволюцію плазунів вчені змогли вивчити, на основі знайдених у Південній Африці скам'янілих решток синапсидів, або ж тероморфів пермського періоду (320 млн. років тому) [3].

У 1916 р. походження плазунів вивчав Гудріч Е. С. котрий, скориставшись досвідом та удосконаливши методи дослідження попередників, описав древніх плазунів, від яких пішли інші ряди класу. Крім того він висловив думку про походження ссавців від плазунів та об'єднав їх у групу терапсиди (*Therapsida*). І лише в 1956 р. вчений зміг розробити власну, детальну систематику класу, що включала проколофонів, еозухії, міллерозаврів, черепах, лускатих, дзьобоголових, крокодилів, коміркозубих, непташиних динозаврів, птерозаврів, іхтіозаврів та завроптеригій [2].

Проте найбільш відомою ще з ХХ ст. і широко використовуваною є систематика Плазунів американського палеонтолога А. Ромера, основні постулати якої були окреслені у праці «Палеонтологія хребетних». Вона формувалася на основі морфо-анатомічного критерію виду, зокрема й за краніологічними ознаками. Сучасна фауна плазунів налічує близько 9 600 видів, за визначенням Пінчера-Доназо Д. та ін. (2013) систематика класу об'єднує три підкласи, чотири ряди, 83 родини. До того ж вона ускладнена наявністю проміжних таксонів [3].

З виникненням еволюційної теорії вивчення класу Плазуни сильно активізувалося. В свою чергу це привело до виявлення нових видів і, як наслідок, збагатило структуру філогенетичних дерев [1].

С. Бентон (2004) удосконалив таксономічні назви класифікації класу Плазуни, додавши таксони: синапсиди «звіроподібні рептилії» та завропсиди, або ящероподібні. Згодом Андерсон Е. і Клер М., запропонували замінити назву Плазуни на Рептилії, через більш точне означення назви угруповання [5].

Більшість вчених, серед яких Коггер Г. (2004), Бур Р. (2008), Лосос Дж. (2013), переконані, що Плазуни (разом із ссавцями) у палеозої (320 млн. років) сформували групу амніот (*Amniota*). Плазуни домінували в наземних біоценозах з перму до початку кайнозою. Найбільшого розквіту досягли у мезозої (близько 250 - 66 млн. тому), а в кінці ери більшість видів – загадково вимерли. За винятком невеликої групи тварин. Деякі із яких дожили до наших днів, зокрема крокодили, черепахи, гатерії тощо [2].

Отже, із усіх хребетних тварин в процесі становлення найбільших змін зазнала систематика класу Плазуни, що є однією із найскладніших та багатогранних на сьогодні. Адже базується вона на палеонтологічних, морфологічних та анатомічних даних, а останнім часом ускладнюється завдяки новим даним молекулярно-філогенетичного аналізу, що в свою чергу дало можливість

переосмислити процеси філогенетичного розвитку та, більш детально, зрозуміти еволюційні процеси, що проходили при формуванні і становленні класу.

Список використаних джерел

1. Авайс Дж. С. Еволюційні шляхи в природі: філогенетичний підхід / пер. з англ. О. Конкевич. Кембридж: Кембриджський ун-т. Преса, 2006. 298 с.
2. Коггер Г. Г., Цвайфель Р. Г., Кіршнер Д. Енциклопедія рептилій і амфібій. 2-е вид., перероб і доп. К.: Вид-во «Сіті Прес Компані», 2004. 623 с.
3. Кузьменко Л. П., Власенко Р. П. Еволюційна історія хордових: посібн. для самостійної роботи студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 115 с.
4. Лосос Дж. Б. Принстонський посібник з еволюції / пер. з англ. С. Матіяш. Принстон: Принстонський університет. Преса, 2013. 854 с.
5. М'якушко С. А. Герпетологія: навч. посібник. К., 2022. 416 с.

МОДЕЛЬ САМОДОСТАТНЬОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Козак А.В., Кот Т.Ю.

Від самого початку створення держави з'являються, формуються нові зв'язки та відносини між державою та суспільством. Проте, цим зв'язкам та відносинам притаманна мінливість, що, власне, є об'єктивним.

Вважається, що найдосконаліший та найгармонійніший тип відносин держави та суспільства можна досягти на вищих рівнях розвитку, враховуючи умову становлення соціальної правової системи й громадянського суспільства.

Вимоги щодо постійного вдосконалення держави, трансформаційні процеси суспільства стали важливими та відіграли суттєву роль у стимулюванні розвитку визначальних засад державності правового характеру, зокрема будова влади та її функціонування, застосовуючи принцип розподілу влад. Отож, з часом з'явилося питання про суто соціальні функції держави за умов сформованої державності правового характеру. Тому починаючи з цього часу суспільство починає вимагати від держави здійснення соціально-орієнтованої політики, на що згодом стане орієнтована соціально-правова держава, а її основним завданням стане вирішення проблем соціального характеру [1].

Функції держави набувають чіткості, а зміст діяльності полягає в управлінні загальними справами всього суспільства, забезпечені суспільних інтересів, соціальної безпеки, охороні суверенітету та правового порядку. Проте у випадку слабкості суспільства та